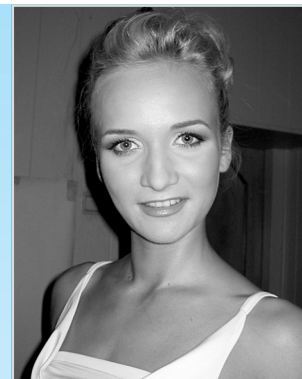

УДК 378.4.014.543 (477)

Г. О. Захаревич,
аспірантка кафедри «Фінанси»
Київського національного економічного
університету імені Вадима Гетьмана

ДЕРЖАВНЕ КРЕДИТУВАННЯ ЗДОБУТТЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

У статті досліджено системи кредитування на здобуття освіти в різних країнах, а також в Україні. На основі проаналізованого матеріалу зроблено висновок про доцільність розвитку в Україні системи державного освітнього кредитування як вагомого елемента у процесі розбудови суспільства знань, нарощування інтелектуального потенціалу нації та соціалізації молоді.

Ключові слова: державне кредитування вищої освіти, університет, квота, цільові пільгові державні кредити.

А. О. Захаревич
ГОСУДАРСТВЕННОЕ КРЕДИТОВАНИЕ
ПОЛУЧЕНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ: ОТЕЧЕСТВЕННЫЙ
И ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ

В статье исследованы системы кредитования на получение образования в разных странах, а также в Украине. На основе проанализированного материала сделан вывод о целесообразности развития в Украине системы государственного образовательного кредитования как весомого элемента в процессе развития общества знаний, наращивания интеллектуального потенциала нации и социализации молодежи.

Ключевые слова: государственное кредитование высшего образования, университет, квота, целевые льготные государственные кредиты.

G. O. Zakharevych
STATE LENDING FOR HIGHER EDUCATION:
NATIONAL AND FOREIGN EXPERIENCE

This article explores the system of lending for education in different countries. We consider the system of higher education lending in Ukraine. Based on the analyzed material the conclusion was made on whether the development in Ukraine the state educational loans is an important element of the process of building a knowledge society, strengthening intellectual capacity of the nation and the socialization of youth.

Key words: public lending for higher education, university, quota, target preferential state credits.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку сфери освіти в Україні характеризується недостатнім її фінансуванням з боку держави, низьким рівнем конкурентоспроможності українських вищих навчальних закладів порівняно із закордонними та втратою науково-професорської еліти, яка обирає кращий рівень життя і своєї наукової діяльності за кордоном, де їхня праця оцінюється належним чином та втілюється у життя з користю для світової спільноти. На жаль, ці процеси прогресують з кожним роком, і це підтверджується багатьма прикладами. Попри всі намагання уряду якісна вища освіта в Україні для багатьох не є доступною. Одним із напрямів розв'язання проблеми освіти в нашій державі є необхідність змін у системі фінансування сфери освіти, зокрема перегляд та вдосконалення існуючої системи кредитування навчання. Щоб підібрати найефективніший підхід до вирішення означеної проблеми, варто проаналізувати світовий досвід, зокрема докладно дослідити роль і місце комерційних банків як учасників процесу системи фінансування та отримання освіти. Оскільки наша держава має відносно малий досвід застосування освітніх кредитів, а для банківського сектору ця сфера є непривабливою, тому ця проблема є актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми кредитування освіти присвятили свої дослідження такі науковці, як В. Новіков, П. Левін, Т. Боголіб, О. Грішнова, О. Мошенець, В. Чепіжко, Н. Коліснichenko, О. Робак, С. Шейко, О. Винничук, В. Дюндін та ін. Але на цей час вона є недостатньо висвітленою і потребує нових підходів до розв'язання.

Високо оцінюючи внесок вітчизняних авторів у вирішення питань державного кредитування здобуття вищої освіти, зокрема університетів, слід звернути увагу на

об'єктивну необхідність поглиблення теоретичних досліджень і практичних питань фінансового забезпечення закладів вищої освіти з урахуванням різних джерел формування фінансових ресурсів.

Мета статті. Визначити теоретичні та прикладні аспекти кредитування здобуття освіти в Україні на основі зарубіжного досвіду.

Основні результати дослідження. Вища освіта є основою людського розвитку і прогресу суспільства. Вона забезпечує індивідуальний розвиток особистості, майбутнього фахівця, формує інтелектуальний, духовний та виробничий потенціал держави, являє собою стратегічний ресурс соціально-економічного і культурного розвитку суспільства, є джерелом покращення добробуту людей, забезпечує національні інтереси та зміцнює авторитет і конкурентоспроможність держави на міжнародній арені.

Актуальним завданням сьогодні є забезпечення доступності здобуття якісної вищої освіти протягом життя для всіх громадян, подальше утвердження її національного характеру. З огляду на те, що Україна чітко визначила орієнтир на входження в освітній простір Європи, поступово здійснюється модернізація освітньої діяльності в контексті європейських вимог.

Проблеми, пов'язані із фінансуванням освіти, є предметом обговорення у різних країнах. Багато вчених усього світу пропонують різні способи підвищення ефективності системи фінансування освіти та наближення її спроможності до стабільного розвитку. Аналізу зарубіжного досвіду кредитування освіти має передувати визначення його поняття, принципів і видів [2].

Освітній кредит – це різновид споживчого кредиту, що надається з метою отримання позичальником якісної освіти в різних сферах. У його основі – традиційні принци-

пи кредитування, хоч деякі науковці виділяють і специфічні. Наприклад, І. Пчелінцева до них відносить забезпечення доступності вищої освіти, створення сприятливих економічних умов для отримання освітнього кредиту, адресність та диференційованість бюджетного кредитування, особисту відповідальність осіб, що отримали кредит [8].

Існують різноманітні види і технології надання освітніх кредитів. Їх можна умовно поділити за економічною ознакою сегментації ринку освітніх послуг на такі, що надаються за участю держави; приватними банками на комерційній основі; власне сферою вищої освіти. Є також можливість скористатися кредитами, які пов'язані з фондами молодіжної підтримки. Освітні кредити, що надаються за активної ролі держави, забезпечують виконання державного замовлення і використовуються як інструмент соціальної політики. Головним пріоритетом у цьому випадку є підвищення доступності професійної освіти. У сфері вищої освіти кредити генеруються навчальними закладами та спрямовані на підвищення якості навчання.

Банківські кредити на здобуття освіти спрямовані на одержання прибутку. У ринковій схемі кредитування може брати участь також і держава як гарант повернення наданих кредитів. Отже, за характером кредити поділяються на комерційні та соціальні, які не протистоять один одному, а навпаки – доповнюють ринкову й соціальну моделі освіти. Варто зауважити, що соціальні аспекти притаманні також банківському кредитуванню освіти.

Як показує світова практика, у системі освітнього кредитування переважають кредити, що надаються за державними схемами. Такого підходу дотримуються понад 60 країн світу. Комерційні банки кредитують навчання за власною ініціативою [4].

Студентські кредити (позички) мають чотири основні моделі: заставні позички з фіксованими платежами; заставні позички з прогресивними платежами; прогресивне оподаткування через податкову та страхову системи; відстрочена плата за навчання. Усі ці моделі реалізуються із залученням державних агентств. У комерційних схемах контрагентами є приватні навчальні заклади і приватні агентства, діяльність яких є прибутковою. Управління агентствами, що надають студентські позички, здійснюється урядовими або приватними довірчими фондами [1].

Розглянемо особливості державного фінансування та кредитування освіти деяких країн. Система вищої освіти у Великобританії складається із університетів і коледжів, які утримуються за рахунок фінансування від промисловості та з прямих урядових джерел. Законом «Про вищу освіту» головну роль у її забезпеченні відведено Раді фінансування вищої освіти, що дає відповідні рекомендації Державному секретареві Великобританії з освіти, а також розподіляє державні кошти на фінансування університетів і коледжів. Фактично взято курс на колегіальний принцип асигнування освітніх закладів.

Освіта у вищих навчальних закладах цієї країни є платною. Університети й коледжі, що функціонують економічно самостійно, регулюють вибір спеціальностей для навчання залежно від попиту та інтересів вступників. Однак для підтримки деяких спеціальностей (переважно інженерних) держава практикує надання вступникам одноразової допомоги. Місцеві відділи освіти при меріях надають своїм студентам безпроцентні освітні позички за умови їх повернення після завершення навчання і працевлаштування або під час навчання. Таку систему позичок запроваджено Міністерством освіти Великобританії у вересні 1990 р.; вона визначається матеріальними можливостями студентів та їхніх батьків. Розмір позички залежить від того, чи мешкають студенти з батьками, чи навчаються і живуть у Лондоні. Наприкінці навчання величина цієї позички зменшується. Різні наукові, благодійні, місцеві та міжнародні організації, окремі університети надають допомогу або винагороду особливо талановитим студентам за високі успіхи у навчанні. Нормативних документів щодо одержання освітньої позички або допомоги в Англії не існує.

У Скандинавських країнах із соціал-демократичною формою суспільного правління вища освіта переважно є безкоштовною. У Швеції, Фінляндії та Норвегії професійне навчання у вищій школі супроводжується широкими можливостями одержання додаткових стипендій за різними державними програмами, що гарантують громадянам рівний доступ до кредитів на покриття витрат, пов'язаних із навчанням. У Норвегії компенсація студентам сукупних витрат на освіту здійснюється Державним фондом освітніх кредитів. Кредит надається на 20 років і може бути частково виплачений навчальним закладом. Подібна модель інвестування в людські ресурси існує як в європейських країнах, так і в державах атлантичного ареалу. Механізмом її реалізації є фінансова та інституціональна автономія вищих навчальних закладів [5].

У Сполучених Штатах існують три основні види освітнього кредиту: федеральний студентський, батьківський і приватний. Батьківський кредит надається батькам майбутнього студента, якщо той знаходиться на їх утриманні. Розміри цього виду позики обмежуються вартістю навчання. Приватний кредит використовується у випадку необхідності відшкодування різниці між реальною вартістю навчання та урядовою позикою. Найбільш поширений вид кредитування – це урядові програми. Міністерство освіти США пропонує ряд програм фінансової допомоги студентам, розмір якої орієнтується на загальний обсяг плати за навчання і дохід сім'ї, від розміру якого залежить внесок студента. До цих програм належать такі: федеральні гранти Пелла (орієнтовані на студентів із родин, що мають низькі доходи); федеральна програма «праця – навчання» (завзвичай студенти, які беруть у ній участь, одержують вищу освіту і отримують відповідний диплом); федеральні Перкінсівські позички (довгострокові, низькопроцентні позички для тих, хто може мати труднощі в одержанні комерційних позичок); державні стимулюючі студентські гранти (партнерська програма між штатами та федеральним урядом з метою надання грантів студентам із незаможних сімей); федеральна програма прямих позичок Вільяма Форда і програма федеральних позичок на сімейну допомогу.

У США, де ліберальна модель кредитування освіти є найбільш поширеною, державне втручання в економіку освіти та механізм надання кредитів спираються на національні програми, що об'єднують численні напрями фінансової допомоги студентам. Найбільш представницькою є «Національна програма прямого кредитування студентів», яка надає освітні позички під 5%, що сплачуються після закінчення навчального закладу. Широкомасштабними є також «Програма об'єднання навчання у коледжі з працею» і «Програма надання студентам гарантованих кредитів». Перша з них спрямована на працевлаштування студентів та надання їм можливості погасити кредит, а друга – сприяє одержанню грошей під низькі проценти у комерційних банках шляхом страхування позичок в органах влади штату з наступним страхуванням їх у федеральному уряді, який і сплачує відповідні проценти протягом навчання. Найбільші учасники ринку освітнього кредитування США – це *Sallie Mae, College Loan Corporation, Citibank, Bank One*. Обіг кожної з цих структур досягає десятків мільйонів доларів [3].

У Німеччині молоді, яка навчається, уряд надає фінансову допомогу, розмір якої залежить від доходів батьків та самого студента, за умови, якщо він має роботу. Головною передумовою для отримання державної допомоги є неспроможність батьків студента (віком до 30 років) підтримувати його фінансово. Виплачується допомога доти, доки студент не перевищує «планового терміну навчання» (в університетах – це дев'ять семестрів, а у спеціалізованих вищих навчальних закладах – сім-вісім). Лише за академічних відпусток через хворобу, народження і догляд за дитиною існують винятки. Загалом 50% наданої державою допомоги – це безвідсотковий кредит, який студент повинен згодом повернути державі. А в Нідерландах, окрім соціальних програм, спрямованих на підвищення рів-

ності освітніх можливостей, донедавна впроваджували систему студентських кредитів, яка ґрунтується на принципі «кредит, а потім стипендія». Студенти отримують стипендії спершу у формі кредитів, який перетворюється на стипендію, котру не потрібно повертати, якщо студенти успішно виконали вимоги програми [6].

У Республіці Білорусь «Беларусьбанк» кредитує не більше 70% вартості навчання. Плата за освітній кредит дорівнює 1/2 ставки рефінансування Нацбанку країни і становить близько 8%.

У Російській Федерації проблема кредитування освіти також є гострою. У 2000 році «Сбербанк» Росії розробив та затвердив порядок надання кредитів фізичним особам на навчання в освітніх закладах. Аналогічний порядок використовувався і комерційними банками. Освітні кредити надавалися на 11 років під 19% річних з обов'язковими щомісячними виплатами. Обсяг такого кредиту становив 70% витрат на освіту, а решта оплачувалася фізичною особою. Заставою для одержання кредиту слугували ліквідне майно або гарантії поручителів. Зазначені умови були неприйнятними для більшості російських абітурієнтів, і тому в цій країні модель кредитування освіти не набула поширення. Невдача з державно-банківським механізмом кредитування освіти в Росії стимулювала інтенсивний пошук регіональних, вузівських та галузевих способів освітнього кредитування з більш сприятливими умовами. Наприклад, в РФ існує державна система кредитування навчання за рахунок регіонального бюджету для студентів із малозабезпечених сімей. При цьому кредит надається на рік на задоволення потреб першої необхідності та погашається із знижкою залежно від успіхів студента в навчанні. В іншому випадку надання кредиту пов'язане з договором про обов'язкове відпрацювання за фахом протягом п'яти років після закінчення навчання. У разі відмови від таких договірних зобов'язань кредит необхідно повернути повністю. У деяких регіонах розроблено програми надання кредиту для здобуття другої освіти. Умовою одержання такого освітнього кредиту є страхування життя на випадок втрати працездатності. Він надається на два роки під 16% річних, проте протягом дев'яти місяців виплачуються тільки проценти. Основна сума кредиту повертається після закінчення навчання і не перевищує \$130. Російська економічна школа запровадила систему кредитування навчання із залученням іноземного неприбуткового фонду, що здешевлює умови одержання кредиту за рахунок скорочення організаційних витрат. Існують також інші схеми кредитування освітніх послуг [10].

Нині освітні кредити в Росії пропонують 20 банківських установ, лідером серед яких неодмінно є банк «Союз». Його програма була покладена в основу запровадженого Міністерством науки Російської Федерації експерименту, який стартував 23 серпня 2007 року. Програма полягає в тому, що студенти можуть отримати кредит на навчання до п'яти років із максимальною сумою \$25 тис., плюс додатковий кредит на супутні витрати до \$5 тис. Процентна ставка за кредитом – 10% річних, немає штрафу за дострокове повернення, обов'язковою умовою є поручительство. Ця програма буде діяти протягом трьох років серед державних ВНЗ, а банкам – учасникам програми гарантоване державою часткове повернення суми заборгованості в розмірі 10%. Задум непоганий, але більшість російських банкірів схильється до думки, що ця програма залишиться експериментом, адже 10% компенсації – це занадто мала сума, що може компенсувати ризики. Діяльність банків у цій програмі можна назвати «благодійністю» [9].

Такий підхід однозначно потребує вдосконалення, але результати цього експерименту є цінними для України, зважаючи на схожість проблем і підходів у розвитку системи освіти. Тому організація державного фінансування, зокрема кредитування у сфері вищої освіти, в Україні має проводитися з огляду на зарубіжний досвід [7].

Україні потрібна вища освіта, заснована на наукових дослідженнях. У 1990-х роках державне замовлення становило 25–30%. Фінансувалися лише окремі статті: за-

робітна плата, стипендія, соціальні виплати, комунальні платежі. Усе це здійснювалося із значними запізненнями (від 6 місяців до 1 року). У період 2000–2004 років ситуація суттєво змінилася. У цей час зросла частка державного замовлення: наприклад, у 2000 р. вона становила 54% і 46% (державне замовлення і контрактна форма навчання), у 2004 р. частка державного замовлення зросла до 75%, а для економічних та юридичних спеціальностей – до 25%. У 2005–2006 рр. держава впорядкувала державне замовлення залежно від потреб ринку праці, і нині воно становить 50% щодо ліцензійних обсягів, а на економічні та юридичні спеціальності – 20%. Державне замовлення є одним із джерел фінансування системи вищої освіти, яке передбачене Конституцією України, законами України «Про освіту» та «Про вищу освіту» [9].

Частка видатків на вищу освіту у 2000–2010 рр. становила 1,6% ВВП. Частка видатків на вищу освіту до загальних видатків Зведеного бюджету за досліджуваний період коливалася від 4,7% у 2000 р. до 5% у 2009 р. Частка цих видатків у фінансуванні галузі в середньому становить 30,9%, що теж оцінюється негативно, оскільки на вищу освіту повинно спрямовуватися не менш як 40% загальної суми видатків на освіту.

Згідно із Конституцією України держава забезпечує громадянам доступність і безоплатність вищої освіти в державних та комунальних навчальних закладах, розвитку вищої і післядипломної освіти різних форм навчання, а також виплату державних стипендій та пільг студентам. Громадянам надається право безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі.

Водночас, безкоштовність вищої освіти з кожним роком стає все більш рідкісним явищем. Із прийняттям Закону України «Про вищу освіту» запроваджено порядок, за яким безоплатно здобути вищу освіту можна тільки один раз – уперше. З кожним роком пропорція між обсягами бюджетного замовлення та набором студентів для навчання за кошти фізичних і юридичних осіб невідповідно змінюється на користь останнього – нині близько 60% студентів навчаються на платній основі. Проте в державі й досі не відпрацьовано механізм, який би зробив платне навчання доступним широким верствам населення.

Середня вартість одного року навчання за кошти в державних вищих навчальних закладах становить близько \$1,5 тис., що складає понад 80% встановленої законодавством річної мінімальної заробітної плати. Далеко не кожен студент має змогу, навіть працюючи й отримуючи заробітну плату у випадку заочного навчання, виділяти такі кошти на здобуття освіти. До того ж потрібно платити за проживання і харчування, купляти підручники та інші необхідні матеріали тощо.

Фінансування підготовки фахівців у вищих навчальних закладах України здійснюється за рахунок:

- державного та місцевих бюджетів – за державним замовленням;
- пільгових довгострокових кредитів;
- коштів фізичних, юридичних осіб.

Єдиним доступним кредитним варіантом фінансування вищої освіти сьогодні залишається система державних пільгових кредитів. Згідно із Постановою КМУ від 16.06.2003 р. № 916 «Про затвердження Порядку надання цільових пільгових державних кредитів на здобуття вищої освіти» цільовий пільговий державний кредит надається на таких умовах:

- для здобуття вищої освіти за денною, вечірньою і заочною формою навчання у вищих навчальних закладах незалежно від форми власності;
- молодим громадянам України віком до 28 років, які успішно склали вступні іспити або навчаються на будь-якому курсі вищого навчального закладу;
- тільки один раз на навчання за однією і тією ж спеціальністю для здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста, бакалавра, спеціаліста, магістра у вищому навчальному закладі, що функціо-

нує на території України;

- абітурієнти з числа дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, інвалідів 1 та 2 групи, малозабезпечених і багатодітних сімей мають переваги за однакових результатів вступних іспитів серед абітурієнтів, які претендують на здобуття вищої освіти за рахунок кредиту;
- сума кредиту повертається із сплатою 3% річних протягом 15 років, починаючи з 12-го місяця після закінчення навчання у вищому навчальному закладі до Державного бюджету України, бюджету Автономної Республіки Крим та інших місцевих бюджетів з виплатою щороку однієї п'ятнадцятої частини загальної суми одержаного кредиту і відсотків за користування ним;
- кошти на кредитування закладаються у Державному бюджеті для ВНЗ усіх форм власності, окрім комунальної, а також у місцевих бюджетах для навчання у ВНЗ комунальної форми власності;
- розмір кредиту визначається МОН, виходячи з вартості навчання;
- для отримання кредиту абітурієнт звертається до обласної державної адміністрації за місцем проживання [11].

Відраховані з вищого навчального закладу студенти, які навчалися за рахунок кредиту, втрачають на нього право і повертають кошти починаючи із 3-го місяця після відрахування. У разі відрахування студента, який навчався за рахунок кредиту, вищий навчальний заклад у десятиденний строк оголошує конкурс на одержання кредиту серед студентів, які навчаються на платній основі.

Студенти, які перебувають в академічній відпустці, мають право продовжити строк дії угоди про надання кредиту після повернення з академічної відпустки. Строк повернення кредиту продовжується на період: строкової військової служби одержувача кредиту; перебування у відпустці по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку.

Одержувач кредиту, який після закінчення вищого навчального закладу пропрацював за фахом не менш ніж 5 років у державному або комунальному закладі чи установі в сільській місцевості, кредит та відсотки за користування ним не повертає, що підтверджується щороку на момент оплати довідкою з місця роботи. Кредит та відсотки за користування ним не повертаються також у разі настання на момент виплати смерті одержувача кредиту або встановлення йому інвалідності 1 групи.

У 2005/2006 навчальному році наказом Міністерства освіти і науки України від 17.11.2005 року № 657 «Про розподіл квот для одержувачів пільгових державних кредитів для здобуття вищої освіти» встановлено квоти для 101 вищого навчального закладу України I–IV рівнів акредитації, які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України, на суму 8 075 тис. грн.; для інших центральних органів виконавчої влади, до сфери управління яких належать вищі навчальні заклади, на суму 4 979,5 тис. грн.; а також квоти для одержувачів пільгових державних кредитів для здобуття вищої освіти для недержавних вищих навчальних закладів на суму 445,5 тис. грн.

Порівняно з 2002 роком видатки з Державного бюджету України, призначені для цільового пільгового кредитування здобуття вищої освіти у 2005 році зросли на 3 500 тис. грн. У 2006/2007 навчальному році на кредитування здобуття вищої освіти державою передбачено асигнування в сумі 14 млн. грн. Водночас для більшого охоплення студентів кредитами, зокрема тих, які навчаються у вищих навчальних закладах, що не підпорядко-

вані Міністерству освіти і науки України, та приватних навчальних закладах, обсяги асигнувань на кредитування здобуття вищої освіти необхідно збільшити. Слід зазначити, що існують певні проблеми у здійсненні процедур надання цільових пільгових державних кредитів для здобуття вищої освіти.

Нині Міністерство освіти і науки України опрацьовує питання щодо механізму повернення цільових пільгових державних кредитів для здобуття вищої освіти до державного бюджету, бюджету Автономної Республіки Крим та інших місцевих бюджетів і процедур рекредитування, тобто кредитування за рахунок повернутих кредитів, а також нарахування відсотків за користування ними.

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, відзначимо, що тема кредитування на здобуття освіти потребує більш детального дослідження і розробки ефективних способів його реалізації та розвитку. Наразі можна зробити такий загальний висновок: українське суспільство досить категорично сприймає поняття «диплом у кредит», а тому подальшими темами досліджень будуть саме соціальні аспекти сприйняття і функціонування освітніх кредитів. Розглянувши практику різних держав, варто відмітити, що практика країн із ринковою економікою щодо розширення фінансування сфери освіти є необхідною для України.

Література

1. Боголіб Т. Вдосконалення фінансового забезпечення вищої освіти [Текст] / Т. Боголіб // Вісник ТДЕУ. – 2006. – № 3. – С. 76–87.
2. Грішнова О. Зарубіжний досвід фінансування освіти та перспективи його застосування в Україні [Текст] / О. Грішнова // Наукові праці НДФІ. – К. 2000. – Вип. 10–11. – С. 214–222.
3. Колісниченко Н. Альтернативні джерела фінансування вищої освіти: досвід США [Текст] / Н. Колісниченко // Вісник Національної академії державного управління при Президенті України (укр.). – 2006. – № 1. – С. 320–326.
4. Новіков В. Фінансово-кредитні та інституціональні аспекти розвитку професійної освіти на постболонському просторі [Текст] / В. Новіков, П. Левін // Проблеми науки і освіти. – 2006. – № 2 – С. 64–72.
5. Порядок надання цільових державних кредитів для здобуття вищої освіти [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 16.06.2003 № 916. – Режим доступу : www.rada.gov.ua
6. Пчелінцева І. Освітній кредит [Текст] / І. Пчелінцева // Вища школа. – 2005. – № 2. – С. 95–100.
7. Робак О. М. Практика одержання освіти в кредит: зарубіжний та український досвід [Текст] / О. М. Робак // Актуальні проблеми економіки (укр.). – 2004. – № 7. – С. 208–222.
8. Рябоконт Л. Кредит – за конкурсом [Текст] / Л. Рябоконт // День. – 2003. – № 145.
9. Про вищу освіту : закон України від 17 січ. 2002 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 20. – Ст. 134.
10. Про Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття») : постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993 р. № 896 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>
11. Про затвердження Порядку надання цільових пільгових державних кредитів на здобуття вищої освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 16.06.2003 р. № 916 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>

Стаття надійшла до редакції 10 вересня 2011 року